

выступать в качестве самостоятельного исторического источника, оно представляет огромную ценность с точки зрения представления образов власти первых правителей Литвы в исторической памяти народов, в том числе, анализа трансформации роли правителя в эпоху Возрождения и Просвещения, исследования механизмов институционализации его власти на разных этапах государствообразования, а кроме того – реконструкции представлений о государе в латинской нарративной традиции в зависимости от конкретных социо-политических и культурных условий развития общества.

1. Allgemeines Schriftsteller- und Gelehrten-Lexikon Der Provinzen Livland, Esthland und Kurland / J. Friedrich von Recke, K. E. Napiersky. – B. 1. – Mitau : Johann Friedrich Steffenhafen und Sohn, 1827. – S. 530.
2. Amann-Bubenik, J. Ein Flüssekonzil zu Ehren Kaiser Maximilians II. Das Carmen Danibius des Augustinus Eucaedius / J. Amann-Bubenik // Acta Conventus Neo-Latini Vindobonens : Proceedings of the Sixteenth International Congress of Neo-Latin Studies, Vienna, 2015 / ed.: A. Steiner-Weber [et al.]. – Leiden ; Boston : Brill, 2015. – S. 139–152.
3. Eicēdijs, A. Daugavas paklājs / A. Eicēdijs / atdz. R. Šestaks, D. Fogeļe; kom. B. Čirules, D. Fogeļes. – Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2014. – 167 s.
4. Eucaedius, A. Aulaeum Dunaidum, continens seriem ac sucessiones Archiepiscoporum Rigensium in Livonia... / A. Eucaedius. – Et Ruyni, 1794. – 66 s.
5. Eucaedius, A. Aulaeum Dunaidum... / A. Eucaedius // Scriptores Rerum Livonicarum. – B. 2. – Riga-Leipzig : Eduard Franken's Berlags, 1848. – S. 393–426.
6. Klekere, I. Daugavas paklājā ieskatoties / I. Klekere // Antiquitas Viva 5. Studia classica. – 2019. – S. 237–242.
7. Laizāns, M. Izglītības dižciltīgums Rīgas neolātinisko dzejnieku sacerējumos / M. Laizāns // Current issues in Literary and Cultural Research : Rakstu krājums Conference Proceedings. – Vol. 22. – Liepāja, 2017. – S. 377–384.
8. Spekke, A. Livonijas dzejnieka-humanista Eicedija poema "Danubius" / A. Spekke // Latvijas Universitātes Raksti. – 1925. – № 120. – S. 3–56.

Дзярновіч А. І.

ШТУРМ ЗАМКА ПІЛЕНАЙ У 1336 Г.: СЯРЭДНЯВЕЧНАЯ НАРАЦЫЯ І МЕТОДЫКА ТЭКСТАЛАГІЧНАГА ДАСЛЕДАВАННЯ ХРОНІК

Адзін з самых красамоўных эпизодаў экспансіі Нямецкага ордэна ў Балтыйскім рэгіёне і яго супрацьстаяння з Вялікім Княствам Літоўскім і землямі, якія ў будучым увайдучь у яго склад, звязаны з легендарным штурмам замка Піленай у 1336 г. Гэтая падзея адбылася пад час выправы (рэйду) ордэнскага аддзела на чале з вялікім магістрам Дытрыхам фон Альтэнбургам (з роду бургграфу Альтэнбургу; вялікі магістр 3. V. 1335 – 6. X. 1341).

Кіраванне вялікага магістра Дытрыха было адметным тым, што ён прыцягнуў у дапамогу Ордэну новыя сілы рыцараў-візіцэраў з Цэнтральнай і Заходняй Еўропы: аддзелы герцага Брандэнбургскага, графаў з Фландрыі (comes de Namen), Францыі, германскіх (Hennenberg) і аўстрыйскіх земляў. Узімку 1335–1336 гг. агульная колькасць гэтых добра ўзброеных “гасцей” дасягала звыш 200 ‘galea’ (шаломаў) [5, S. 196].

Паводле паведамленняў нямецкіх ордэнскіх хронік, аб’яднаныя ордэнскія аддзелы 25 лютага 1336 г. выправіліся на Літву і ўзялі ў аблогу “castrum Pillenen in terra Troppen”. Як можна зразумець, гэты “замак Піленай” у “зямлі Тропен” быў важным апорным пунктам у Жамойці, на мяжы з ужо заваяванай Ордэнам Прусіі. Зямля Тропен, таксама як і замак Піленай, не маюць дакладнай лакалізацыі. Мяркуецца, што яны знаходзіліся на паўночным (правым) беразе ніжняга Нёмана.

Апісанні падзей у замку Піленай, пакінутыя ордэнскай хронікай, нагадваюць па сваёй стылістыцы і маштабу антычную трагедыю. Гэтыя апісанні пакінуў ордэнскі храніст Віганд Марбургскі, паводле словаў якога да Піленай збеглася звыш 4. 000 чалавек з чатырох земляў. Пабачыўшы ордэнскае войска, язычнікі “згубілі надзею на ўтрыманне замку” і пакідалі сваю маёмасць ў полімя. Затым адбыўся акт калектыўнага суіцыду. Драматызму нарацыі надае апавед пра “vetula pagana” (“старую паганку”), як можна меркаваць – вядуныю, якая сякерай забіла 100 сваіх супляменнікаў, а потым забіла сама сябе.

Граф Гененберг узяў пад кантроль замак, але частка абаронцаў, параненыя, здолелі сысці на конях. Правадыр паганцаў, якога хроніка называе “Rex Lithwanorum”, быў абаронены тарчамі сваіх слугаў. “Ахоплены страхам” ён уцёк да нейкай хованкі, дзе заклаў сваю жонку і ўкінуў яе цела ў агонь. Паганцы ж, уражаныя такой паразай, нахілілі свае галовы і правадыр іх усіх пазабіваў. “Castrum Polenen” быў разбураны, і з яго былі выведзены палонныя ды багатая здабыча [5, S. 198].

Базавыя звесткі пра падзеі пад Піленай першым зафіксаваў, з таго што на сёння вядома, храніст Віганд Марбургскі (фон Марбургскі) (каля 1365 – 1394 /1409). Сам Віганд не з’яўляўся рыцарам Ордэна, але быў герольдам вялікага магістра Конрада Валенрода (1391–1393). Хроніка Віганда ахоплівае перыяд ад 1293 па 1394 гады і з’яўляецца адной з найважнейшых крыніц па гісторыі Нямецкага ордэна ў Прусіі. Першапачатковы тэкст хронікі быў напісана рыфмаванай прозай на сярэдне-верхне-нямецкай мове (vulgari teutonico). Мяркуецца, што арыгінальны тэкст складаўся з прыкладна 17. 000 радкоў, але да нашых дзён дашлі 542 радкоў (9 урывкаў) [9, s. 293–294].

У сярэдзіне XV ст. з ініцыятывы польскага гістарыёграфа і каралеўскага прыдворнага Яна Длугаша (1415–1580) быў зроблены лацінскі пераклад хронікі. Мяркуецца, што аўтарам перакладу быў Конрад Геселен / Konrad Gesselen (Konrad von Geismar, Conradus / Konrad Gheselin, 1409–1469), ураджэнец мястэчка Гайсмар у Гесэне [89, s. 95]. У маі 1425 г. Геселен быў іматрыкуляваны (упісаны ў метрыкі) ва Універсітэце Ростакі [3, S. 24; 6, S. 21], а з 1435 г. ён пасяліўся ўжо ў Торуне, які ў 1454 г. прызнаў суверэнітэт польскай кароны. У Торуні ў Святаянскай школе Геселен выкладаў матэматыку і астраномію, у далейшым стаў святаром – вікарыем і пробашчам. З торуньскім перыядам звязана і замова, якую Геселен атрымаў ад Яна Длугаша – перакласці з нямецкай мовы на лаціну тэкст хронікі Віганда Марбургскага. Гэта пераклад быў выкананы ў пражанай форме і з’яўляецца адзіным перакладам поўнага тэксту “Новай прускай хронікі”. У 1821 г. у бібліятэцы торуньскага кляштару бернардзінцаў К. Лукасам быў знойдзены рукапіс лацінскага перакладу хронікі. Нямецкі гісторык Ёганес Фойгт / Johannes Voigt і меценат граф Эдвард Рачынскі ў 1842 г. ажыццявілі выданне перакладу хронікі Віганда [4]. Менавіта праз гэтае выданне “Новая пруская хроніка” набыла вядомасць сярод даследчыкаў. Найбольш жа папулярнай стала публікацыя хронікі ў шматтомным выданні прускай хронікарнай спадчыны “Scriptores rerum Prussicarum” [5, S. 430–662], якое падрыхтавалі Тэадор Гірш, Макс Тэпен і Эрнст Штрэлье.

Ужо ў XV ст., пасля з’яўлення лацінскага перакладу хронікі Віганда Марбургскага, пачынаюць з’яўляцца інтэрпрэтацыі звестак з гэтага твору. Першым да аблогі Піленай звярнуўся Ян Длугаш, на замову якога і рабіўся лацінскі пераклад “Новай прускай хронікі”. Тэксталагічныя адрозненні абедзвюх лацінскіх версій можна прааналізаваць з дапамогаю табліцы:

Die Chronik Wigands von Marburg [5, S. 487–4889]	Ioannis Dlugossi, Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae [7, S. 192–193]
Theodoricus de Aldenburg eligitur in magistrum Eodem anno 5° nonas may in die Inventionis Sancte Crucis frater Theodericus de Aldenbirg eligitur in marschalkum, Saxo natione. Anno 1336. 3° Kal (endas) Aprilis, idem Theodericus item fit magister generalis. Hic merito cum fratribus Deum laudavit, quum tempore suo multi principes etc. ei subveniunt, s (cilicer). Brandenburgensis, comes de Namen, similiter de Hennenberg, quidam de Francia et Austria et alii multi bene compositi in armis, ultra 200 galeas habentes; unde magister in dominica Remisniscere transiit cum eis in Lithwaniam impugnando castrum Pillenen in terra Troppen, ad quod pagani plus quam 4000 de 4 terris confugerant. Pagani exercitum videntes perteriti sunt, desperantes de castri observacione, infinita bona in ignem projecerunt, se ipsos occiderunt, ubi, ut ayunt, quedam vetula pagana cum securi 100 ex eis occiderit et se ipsam post interemit. In tali conflictu pagani sic vulnerati multi hinc equitabant, unde comes de Hennenberg ibidem bene se habuit in hoc castro. Rex Lithwanorum quesivit vindictam in Prutenos, qui ignem, ligna et lapides in Castrum et regem jactabant. Rex tarnen a suis clientibus cum schutis protectus, tandem terrore concussus, fugit in quoddam latibulum et conjugem suam transfixit et in ignem jecit. Pagani in tanta afflictione concussi inclinaverunt cervices suas, et rex omnes occidit. Et sic in profectum Prutenorum et christianitatis castrum Polenen destructum est, de quo captivos et rapinam ducunt magnam.	Cruciferi castrum Lithuanicum Pullen insigniter defensum conquirunt Numeroso exercitu ex almanie et austrie oris ad ferendum magistro et ordini Cruciferorum contra barbaros in Prussiam adveniente, inter quos margrabijs Brandenburgensis, comes de Namen et comes de Hemenberg, numerabantur principales, in lithwanorum terras itum est et castrum Pullen diebus pluribus oppugnatum, in quod lithwani ex quatuor districtibus se suasque coniuges, pignora, liberos, fortunas atque pecus, quod locus tam arte quam natura munitus erat, conferendo, quatuor milium hominum numerum expleverant. Et quamvis lithwani in castro predicto conclusi probe saxi superne feriendo impugnatores restitissent, in pluribus tamen locis castro ex arietacione bombardarum diruto et patefacto, videntes castrum ab hostibus capiendum, pira in castri medio extracta, omnes fortunas suas et substancias, ne hostis illis potiretur, incendunt, coniugibus quoque et parvulis trucidatis, iugulum prefecto castri omnes prebent, ne vivi in hostium manus venirent. interim a Christianis castrum conquisitum est; et irruentibus in illud militibus pauci superstites ex tanto numero lythwanorum reperti aut necantur aut captivantur. Castro autem prefato funditus incenso et demolito, regione in circuitu vastata Prussiam catholicus exercitus rediit.

Параўнаўчы аналіз паведамленняў дзвюх хронік важнае, таму што ілюструе варыянты трансфармацыі інфармацыі. Нагадаем, што абодва тэксты створаны на лацінскай мове, а лацінскі пераклад Хронікі Віганда быў замоўлены непасрэдна Янам Длугашам у сярэдзіне XV ст. Для супастаўлення

звестак увядзем шкалу градацыю ідэнтычнасці інфармацыі, з вылучэннем у тэксце адпаведных фрагментаў (клаўзул):

- {1}. Поўнае супадзенне;
- {2}. Сэнсавое / частковае супадзенне;
- {3}. Адрозная інфармацыя;
- {4}. Унікальныя звесткі.

Пры гэтым прысутнічаюць кантэкстуальныя фразы, якія не ўтрымліваюць важнай інфармацыі, але служаць для сувязкі інфармацыйных клаўзул.

Табліца суадносін супадзення звестак

№ эпизода / падзеі	Die Chronik Wigands von Marburg	Ioannis Dlugossi, Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae
1	{4}- Eodem anno 5° nonas may in die Inventionis Sancte Crusis -{4}	
2	s(cilicer). {1}- Brandenburgensis, comes de Namen, similiter de Hennenberg -{1}, {4}- quidam de Francia -{4}	margrabijs {1}- Brandenburgensis, comes de Namen et comes de Hemenberg -{1}
3	{4}- in armis, ultra 200 galeas habentes -{4}	
4	{2}- castrum Pillenen -{2} {4} -in terra Tropfen -{4}	{2}- castrum Pullen -{2}
5	ad quod {4}- pagani -{4} {2}- plus quam 4000 -{2} {1}- de 4 terris -{1} confugerant.	quod {4}- lithwani -{4} {1}- ex quatuor districtibus -{1} se suasque coniuges, pignora, liberos, fortunas atque pecus, quod locus tam arte quam natura munitus erat, conferendo, {2}- quatuor milium hominum numerum -{2} expleverant.
6		quamvis {4}- lithwani -{4} in castro predicto conclusi
7		ex arietacione {4}- bombardarum -{4}
8	{2}- infinita bona in ignem projecerunt -{2}	{2}- videntes castrum ab hostibus capiendum, pira in castris medio extracta, omnes fortunas suas et substancias ne hostis illis potiretur, -{2}
9	{3}- vetula pagana -{3} cum {4}- securi 100 ex eis -{4} {2}- occiderit -{2} {3}- et se ipsam post interemit -{3}	{2}- incendunt, coniugibus quoque et parvulis trucidatis -{2}, iugulum {3}- prefecto castris -{3} omnes prebent {2}- Christianis castrum conquistum est -{2}; et irruentibus in illud militibus pauci superstites ex tanto numero lithwanorum reperti aut necantur aut captivantur.
10	{4}- In tali conflictu pagani sic vulnerati multi hinc equitabant, unde comes de Hennenberg ibidem bene se habuit in hoc castro. -{4}	
11	{4}- Rex Lithwanorum quesivit vindictam in Prutenos, qui ignem, ligna et lapides in Castrum et regem jactabant. Rex tamen a suis clientibus cum schutis protectus, tandem terrore concussus, fugit in quoddam latibulum et conjugem suam transfixit et in ignem jecit. -{4}	
12	{2}- Pagani in tanta afflictione concussi inclinaverunt cervices suas, et rex omnes occidit. -{2}	[карэспандуеца з паведамленнем 9]
13	{2}- Et sic in profectum Prutenorum et christianitatis castrum Polenon destructum est, de quo captivos et rapinam ducunt magnam. -{2}	{2}- Castro autem prefato funditus incenso et demolito, regione in circuitu vastata Prussiam catholicus exercitus rediit. -{2}

Параўнаўчы тэксталагічны аналіз з выкарыстаннем шкалы градацыі ідэнтычнасці інфармацыі дазваляе сцвярджаць, што Ян Длугаш выкарыстоўваў звесткі Хронікі Віганда з Марбургу, але

непасрэдна запазычыў з яе пераважна лічбы і імёны – такіх ідэнтычных супадзенняў 2 у 13 эпизодаў. Сэнсавыя (частковыя) супадзенні фіксуюцца ў 6 эпизодах. Унікальнымі з’яўляюцца звесткі Віганда Марбургскага ў 8 эпизодах. Але паміж лацінскімі тэкстамі хронік Віганда Марбургскага і Яна Длугаша маецца і сэнсавыя адрозненні – паводле ордэнскага храніста акт калектыўнага суіцыду здзяйсняўся з дапамогаю паганкі-вядуні і яе сякеры, у польскага храніста абаронцы замку падставілі свае галовы пад меч правадыра. Такім чынам, у Яна Длугаша прысутнічаюць сюжэтныя запазычаныя з Хронікі Віганда Марбургскага, але абодва гэтыя тэксты не ідэнтычныя. Апроч таго, у тэксце Яна Длугаша з’яўляюцца мадыфікацыі – паводле польскага храніста ордэнскі аддзел выкарыстоўвае пад час аблогі замка Пілены бамбарды. Можна выказаць меркаванне, што Ян Длугаш прыўнёс у апісанне вальных падзей першай паловы XIV ст. актуальны досвед з XV ст. і актуалізаваў карціну аблогі драўляных замкаў з выкарыстаннем артылерыі. Падобны прыём быў уласцівы і для аўтараў XVI ст. пры апісанні падзей XIV ст. [2, с. 58–59] Важна таксама адзначыць, што менавіта ад Длугаша ідзе традыцыя пазначэння гарадзішча Пілены як *castrum Pullen*. У Віганда Марбургскага гэта быў *castrum Pillenen*. Напісанне Pullen стане для польскага гісторыяпісання XV–XVI стст.

Але найважнейшую трансфармацыю, якую ажыццявіў Ян Длугаш у сваёй нарацыі пра штурм замку Пілены, гэта наданне этнічных маркераў удзельнікам падзей. У Віганда Марбургскага супольнасць, што супрацьстаяла Ордэну, пазначалася як “паганцы / язычнікі” (*pagani*). У тэксце ж Яна Длугаша яны сталі пазначацца як літоўцы (*lithwani*). У самога Віганда Марбургскага толькі адзін раз сам правадыр акрэсліваецца як “*Rex Lithwanorum*”. Відавочна, што Длугаш сыходзіў з уяўленняў XV ст., калі ВКЛ знаходзілася ў персанальнай уніі з Каронай Польскай і мог дазволіць сабе мадэрнізацыю аповеду. Можна меркаваць, што ў гэтым жа мадэрнізацыйным кірунку знаходзіцца і трансфармацыя актара працэсу калектыўнага суіцыду ў Піленах – у Віганда Марбургскага гэта была язычніцкая вядунья з рытуальнай (?) сякерай, у Яна Длугаша – правадыр замка. Такім чынам, у Яна Длугаша адначасова назіраюцца тэндэнцыя “дэпаганізацыі” (ці “хрысціянізацыі”) і гераізацыі паведамленняў пра падзеі пад Піленамі. Гэтыя сюжэты атрымаюць распаўсюджанне ўжо ў гісторыяпісанні ранняга Новага часу (Польшчы, ВКЛ, Прусіі), а таксама ў фармаванні гістарычнай легітымацыі нацыянальнага праекту мадэрнай літоўскай нацыі [1, S. 55–76]. Выкарыстоўванне ж метаду шкалы градацыяў ідэнтычнасці інфармацыі дазваляе паглыбіць тэксталагічны аналіз і выразна пазначыць кропкі разыходжання розных хранікарных традыцый.

1. Дзярновіч, А. І. “Магіла волатаў”: Рэактуалізацыя нарацыі пра штурм замка Пілены ў 1336 г. і фармаванне гістарычнага міфу літоўскай нацыі ў XIX ст. / А. І. Дзярновіч // «Долгий XIX век» в истории Беларуси и Восточной Европы: исследования по Новой и Новейшей истории : сб. науч. тр. Минск : РИВШ, 2020. – Вып. 4 / редкол. : И. А. Марзалюк (гл. ред.) [и др.]. – С. 55–76.
2. Зімніцкі, А. А. Першыя факты (?) выкарыстанне Тэўтонскім ордэнам агнястрэльнай зброі супраць войскаў Вялікага Княства Літоўскага (па матэрыялах хронікі Мацея Стрыйкоўскага) / А. А. Зімніцкі // *Studia historica Europae Orientalis*. – 2019. – Вып. 12. – С. 42–61.
3. Archiv der Universität Rostock. – Matrikel der Universität Rostock: 1419. WS-1760 SS. – Mode of access: http://dfg-viewer.de/show/?set%5Bmets%5D=http%3A%2F%2Frosdok.uni-rostock.de%2Ffile%2Frosdok_document_000000176%2Frosdok_derivate_0000004406%2Fmatrikel1419ws-1760ss.mets.xml&set%5Bimage%5D=26. – Date of access: 21.03.2021.
4. Chronicon seu annales Wigandi Marburgensis, equitis et fratris Ordinis Teutonici / Wigand von Marburg ; wyd. J. Voigt, E. Raczyński. – Poznań : w księgarni nowej, 1842 – 379 s.
5. Die Chronik Wigands von Marburg / Wigand von Marburg // *Scriptores rerum Prussicarum* / hrsg. von T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehlke. – Leipzig : Verlag von S. Hirzel, 1863. – Bd. II. – S. 453–662.
6. Die Matrikel der Universität Rostock. – Rostock : Kraus Reprint, 1976. – Vol. I. (Mich. 1419 – Mich. 1499) / hrs. A. Hofmeister. – XXXII, 296 S.
7. Długossius, I. Ioannis Długossi Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae. / I. Długossius. – Varsaviae : Państwowe wydawnictwo naukowe, 1978. – Liber 9. – 507, [4] p.
8. Krause, K. E. H. Gesselen Konrad G. (Ghesselen, Ghossel) / K. E. H. Krause. // *Allgemeine Deutsche Biographie*. – Leipzig : Duncker & Humblot, 1879. – Bd. 9. – S. 95. 9 ; Lohmeyer, K. Marburg, Wigand von. / K. Lohmeyer // *Allgemeine Deutsche Biographie*. – Leipzig : Duncker & Humblot, 1884. – Bd. 20. – S. 293–294.

Мартынюк А. В.

РЫЦАРИ С РЕЙНА НА БЕРЕГАХ ЗАПАДНОЙ ДВИНЫ: ЛЮДИ, СОБЫТИЯ, ИСТОЧНИКИ

История Средневековой Европы знает две Столетние войны. Одна из них, более известная, разворачивалась между Англией и Францией в 1337–1453 гг. Вторая, отдельные события которой известны, но которая часто не осознается как целостное явление, шла с 1304 по 1410 г. между Тевтонским орденом и Великим княжеством Литовским. В этой войне на стороне Ордена выступали рыцари из всех стран Латинского мира, прибывавшие в Пруссию для участия в рейзах (крестовых походах) против «язычников и схизматиков». Исход войны (поражение Ордена) стал ясен после Грюнвальдской битвы 1410 г., однако традиция участия рыцарей-«гостей» в военных предприятиях Ордена прослеживается вплоть до битвы под Вилькомиром в 1435 г.